

GAZETA BEZPŁATNA

PULS REGIONU

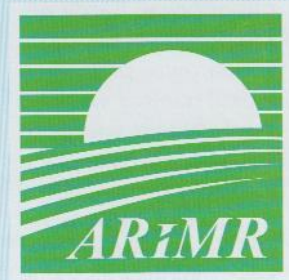

MAGAZYN SAMORZĄDÓW
WOJEWÓDZTWA WARMIŃSKO-MAZURSKIEGO

Nr 121 kwiecień — czerwiec 2014 r.

ISSN 1508 – 4558 nakład 6.000 egz

graf. SXC. Ina

Dr hab. Izabela Lewandowska
z cyklu: Dziedzictwo kulturowe
Spuścizna wieku XIX – cz. II

Przemiany w krajobrazie wiejskim

W połowie wieku XIX nastąpiły na wsi wschodniopruskiej przemiany społeczno-agrarne spowodowane separacją i komasacją gruntów. Dotychczasowa zwarta zabudowa wsi uległa przemianom, ponieważ podzielono na odrębne działki dotąd wspólne pola i pastwiska służące do wypasu bydła, znajdujące się nawet kilka kilometrów od wsi. Powstała wówczas tzw. zabudowa kolonijna, czyli pojedyncze gospodarstwa powstające co prawda w granicach wsi, ale w dużym oddaleniu, zwane też wybudowaniami, wymiarami, a w gwarze warmińskiej plonami. W samej wsi – od średniowiecza funkcjonującej w formie ulicówki lub okrężnicy – w związku ze znacznym przyrostem ludności, zaczęto wytyczać nowe drogi. Powstał nowy typ układu wsi, tzw. wielodrożnica.

Typowa XIX-wieczna zabudowa wsi Klon

Również dawna zabudowa wiejska ulegała przekształceniom. Typowym budynkiem jeszcze w połowie XIX wieku była kryta strzechą drewniana chałupa z obciosanych czworokątnie bierwion, kładzionych poziomo jedno na drugim i łączonych w narożach w jaskółczy ogon. Gburstwo składało się z chałupy i kilku zabudowań gospodarczych. Pomieszczenia dla zwierząt, stodołę i szopę stawiano w czworobok za domem. To wyróżniało nasz region np. od wsi mazowieckiej lub podlaskiej, gdzie często izba mieszkalna miała jedną wspólną ścianę z oborą. Zarówno chałupę jak i budynki gospodarcze stawiano na kamiennej podmurówce – duże kamienie zwożono z pól, bowiem ziemia mazurska i warmińska miała ich zawsze pod dostatkiem.

Budowano także w stylu muru pruskiego, czyli ściany szkieletowej z ułożonymi na skos belami drewnianymi wypełnionymi czerwoną cegłą. Spotykano także konstrukcje szachulcowe, gdzie wypełnienie nie było ceglane tylko z trzciny lub słomy wymieszanej z gliną. W późniejszych czasach wypełnienia te czasami pokrywano tynkiem i białkowano, stąd dzisiaj trudno jest odróżnić typ muru pruskiego od szachulcowego. Szczyty domów zdobiły artystycznie wykonane pazdury. Obramowania okien i drzwi były malowane na seledynowo lub niebiesko i również zdobione charakterystycznym ornamentem.

Nowe Kawkowo - przykład muru pruskiego

Ponieważ drewniana substancja zabytkowa ulegała częstym zniszczeniom spowodowanym wojnami oraz licznymi pożarami, w 1866 r. wprowadzono ustawę zakazującą pokrywania dachów słomą, a zalecającą budowanie z cegły i krycie domów dachówką. Spowodowało to powstanie bardzo charakterystycznego do dnia dzisiejszego krajobrazu warmińskiej i mazurskiej przestrzeni wiejskiej. Dla regionu charakterystyczne są domy z czerwonej, licowej cegły, które stanowią widoczny i łatwo rozpoznawalny znak dawnej granicy Prus Wschodnich.

Na krajobraz tego obszaru znaczny wpływ miały zmiany po wojnie francusko-pruskiej z 1870 r. Dzięki nałożonej na przegraną Francję olbrzymiej kontrybucji do Prus spłynęły znaczne sumy pieniędzy, które przeznaczono na rozwój gospodarczy. Zaczęto intensywną meliorację gruntów, osuszono tysiące hektarów bagien, mokradeł i podmokłych terenów, przyczyniając się do powiększenia areалу upraw, a z Prus Wschodnich czyniąc zaplecze zbożowe Rzeszy. Zmiany widoczne też były w znacznym zurbanizowaniu wsi, murowanych domach, dużym stopniu mechanizacji rolnictwa, standardowemu wyposażeniu wnętrz w zakupione sprzęty, zaniechaniu stroju ludowego, zelektryfikowaniu oraz zaopatrzeniu w wodę znacznej liczby zagród wiejskich oraz wprowadzeniu powszechnego nauczania.

Po proklamacji Rzeszy Niemieckiej, dzięki obowiązkowi szkolnemu, w Prusach Wschodnich powstała gęsta sieć szkół. W przestrzeni miejskiej do dnia dzisiejszego zachowały się dość typowe, okazałe, często dwupiętrowe budynki szkolne, np. w Olsztynie (przy ul. Mochnackiego, obecnie Szkoła Podstawowa nr 10; przy ul. Jarockiej, obecnie biblioteka publiczna), Żabim Rogu (pow. Morąg), Wysokiej Wsi (pow. Ostróda), Sąplatach i Borkach (pow. Szczytno), Bartołtach Wielkich (pow. Olsztyn), Franknowie (pow. Reszel).

Budynek szkoły we wsi Sąplaty